

**FUNCȚIILE RĂSPUNDERII CIVILE ÎN FILOSOFIA ACTUALULUI
COD CIVIL**
**FUNCTIONS OF CIVIL LIABILITY IN THE PHILOSOPHY OF THE
CURRENT CIVIL CODE**

lect.dr. FLORIN I. MANGU
Facultatea de Drept și Științe Administrative a
Universității de Vest din Timișoara

Abstract

Regarding the functions of civil liability, the current Civil Code retains, as was natural, the same line of thought already drawn in the national legislation by the 1864 legislator. Thus, from the first two paragraphs of art. 1349 of the current Civil Code clearly transpire the two functions of civil liability, as designed by the craftsmen of this act. The corroborated construction of these two pieces of legislation, as well as the systemic construction of all the regulations in the field reveal the fact that the main purpose of the engagement of civil liability is the full compensation for the damage caused to another person by someone who, with discretion, violates the general duty to respect the rules of conduct imposed by the law or the local custom and not infringe, by their actions or omissions, the rights or legitimate interests of others.

Rezumat

În privința funcțiilor răspunderii civile, actualul Cod civil păstrează, cum era și firesc, aceeași linie de gândire trasată deja în legislația autohtonă de legiuitorul de la 1864. Astfel, din primele două aliniate ale art. 1349 al actualului Cod civil transpar cu claritate cele două funcții ale răspunderii civile așa cum este aceasta proiectată de către artizanii acestui act normativ. Interpretarea coroborată a celor două texte de lege, dar și interpretarea sistemică a întregii reglementări în materie relevă faptul că principala finalitate a antrenării răspunderii civile o constituie repararea integrală a prejudiciilor cauzate altei persoane de către cel care, având discernământ, încalcă îndatorirea generală de a respecta regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și de a nu aduce atingere, prin faptele sale comise sau omise, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane.

Cuvinte cheie: *răspundere civilă, funcție reparatorie, funcție preventiv-educativă*

1. Liminarii. Enunțarea funcțiilor. Întreaga literatură de specialitate, precum și jurisprudența în materie, luând în discuție reglementarea instituției juridice a răspunderii civile în Codul civil de la 1864, susțin că răspunderea civilă îndeplinește două funcții importante: funcția reparatorie și funcția preventiv-educativă¹.

Răspunderea civilă are astfel ca scop repunerea patrimoniului persoanei prejudiciate în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită nu s-ar fi produs, prin înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale acesteia. Cu alte cuvinte, esența răspunderii civile constă în ideea de reparare a unui prejudiciu². Privită astfel, răspunderea civilă este un mijloc de apărare și restabilire a drepturilor subiective, precum și a intereselor tuturor persoanelor fizice și juridice³.

Așadar, în primul rând, cel care tulbură echilibrul social va fi obligat să readucă victima în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită nu ar fi fost comisă; aceasta, prin repararea integrală a prejudiciului produs acesteia; în al doilea rând, prin antrenarea raportului de răspundere civilă, făptuitorului i se atrage atenția că, prin conduita sa, a încălcat îndatorirea generală, a oricărei persoane membre a unei colectivități organizate, de a respecta regulile de conduită impuse prin legislația ce guvernează raporturile sociale din interiorul acelei colectivități sau prin obiceiul locului, prin cutumele cu valoare normativă ale acelei societăți și că, prin aceasta, a adus atingere drepturilor sau intereselor legitime ale victimei, fapt pentru care va fi pedepsit, va fi tras la răspundere, fiind obligat la repararea prejudiciului astfel creat și, implicit, prin aceasta, la restabilirea echilibrului astfel distrus.

Se dorește astfel, atât apărarea intereselor victimei, dar și ale întregii societăți din care victima și făptuitorul fac parte, urmărindu-se, pe de o parte, sancționarea celui din urmă, iar pe de altă parte, educarea acestuia în sensul de a-l face conștient de semnificațiile sociale ale faptei sale și de a preveni săvârșirea de către el de noi fapte ilicite prejudiciabile.

¹ F. I. Mangu, C. E. Mangu, *Răspunderea civilă delictuală – mijloc indirect de apărare a dreptului de proprietate. Actualitate și perspective*, în *Pandectele române*, supliment 2007, p. 136-144.

² L. Pop, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Tratat*, Ediția a II – a, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1998, p. 164.

³ *Idem*, p. 165; C. Stătescu, C. Bârsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Editura All, București, 1998, p. 124.

2. Funcția preventiv-educativă. Prin influența exercitată asupra conștiinței indivizilor, alături de celelalte forme ale răspunderii juridice, răspunderea civilă îndeplinește o importantă funcție educativă⁴. Natura juridică de sancțiune a răspunderii civile - „o sancțiune specifică dreptului civil, aplicată pentru săvârșirea faptei ilicite cauzatoare de prejudicii⁵” - este cea care determină această funcție – cel ce săvârșește o faptă ilicită prejudiciabilă va fi tras la răspundere de către societate, care urmărește restabilirea ordinii de drept încălcate astfel – motiv pentru care răspunderea civilă capătă un scop educativ și, implicit, preventiv⁶. Astfel, prin teama pe care eventualitatea obligării la reparații o poate provoca în conștiința oamenilor, răspunderea civilă contribuie la diminuarea numărului faptelor ilicite păgubitoare și la respectarea obligațiilor asumate prin acte juridice⁷.

Apariția și dezvoltarea însă, în acest domeniu, a instituției juridice a asigurărilor, care introduce în ecuația răspunderii civile delictuale patrimoniul unui terț - al asigurătorului – care va suporta, până la urmă, în temeiul contractului de asigurare, consecințele nefaste ale faptei ilicite prejudiciabile săvârșite de către făptuitor, sunt de natură a diminua rolul acestei funcții educative a răspunderii civile. Autorul faptei reprobabile, fiind obligat, prin contractul de asigurare, doar la plata primelor de asigurare, plătindu-și-le la termen, are încredințarea că surveniența oricărui risc asigurat va antrena obligația asigurătorului de a repara prejudiciul astfel cauzat. Într-o astfel de situație, este suficient ca, într-o eventuală acțiune în despăgubiri a celui prejudiciat – expresie a răspunderii civile delictuale antrenate împotriva făptuitorului – acesta din urmă să îl cheme în garanție pe asigurător, care va fi obligat la plata către păgubit a tuturor despăgubirilor datorate de către autor. Mai mult, există cazuri în care, *ex legem*, victima faptei ilicite prejudiciabile are o acțiune directă împotriva asigurătorului – cum este cel al pacientului care are o astfel de acțiune împotriva asigurătorului cadrului medical – făptuitorul fiind cu totul scos din ecuație. Într-un asemenea sistem, rolul educativ al răspunderii civile este aproape întru totul devalorizat căci autorul faptei ilicite prejudiciabile nu percepe

⁴ C. Stătescu, C. Bârsan, *op.cit.*, p. 124; L. Pop, *op.cit.*, p. 164.

⁵ C. Stătescu, C. Bârsan, *op.cit.*, p. 114.

⁶ *Ibidem*.

⁷ M. Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 29.

direct, personal sau patrimonial, nici o consecință a antrenării acestei instituții juridice.

Totuși, introducerea, în contractele de asigurare, a sistemului *bonus – malus* și al franșizei, a determinat, într-o anumită măsură, resuscitarea funcției educative a răspunderii civile în acest domeniu căci, prin jocul acestor clauze, făptuitorul are percepția directă și nemijlocită a urmărilor faptei sale reprobabile ori prin mărirea sau diminuarea, după caz, a cuantumului primelor de asigurare ori prin suportarea chiar de către el însuși a unei părți din despăgubirile la care este îndreptățită victima. Comportamentul său va fi subsumat ideii de a plăti cât mai puțin, motiv pentru care va încerca să acționeze intersocial de o așa manieră încât să evite producerea oricărui prejudiciu. Se va autoeduca în a fi prudent, în a lua toate măsurile uzuale, obișnuite, cu scopul de a preîntâmpina orice riscuri și, implicit, orice prejudicii. Va respecta, în acest sens, regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului i le impune, urmărind să nu aducă atingere, prin acțiunile ori prin inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane. Cu alte cuvinte, se va conforma chiar literei art. 1349 Cod civil care, așa cum am arătat, exhibă, printre altele, funcția educativă a răspunderii civile. Cu toate acestea, având în vedere că, în majoritatea ipotezelor în care relația dintre făptuitor și victimă este scurtcircuitată de către asigurator (care este chemat să o despăgubească integral pe cea din urmă) valoarea prejudiciului și, implicit, a despăgubirilor la care este îndreptățită victima este mult superioară cuantumului primelor de asigurare pe care trebuie să le plătească autorul (chiar luând în considerare franșiza sau aplicarea sistemului *bonus-malus*), factorul educativ al răspunderii civile joacă, în astfel de situații, un rol minim. Chiar și așa, existența lui nu poate fi negată, mai ales că, în totalitatea contractelor de asigurare, există clauza potrivit căreia fapta săvârșită cu intenție ori din culpă gravă, care determină apariția riscului asigurat, va cauza nașterea, în patrimoniul asiguratorului, a dreptului acestuia de regres împotriva făptuitorului pentru toată suma pe care cel dintâi a plătit-o victimei cu titlu de despăgubiri. Or, o astfel de consecință va fi avută, cu certitudine, în vedere, de către potențialul autor, înaintea comiterii oricărei fapte ilicite prejudiciabile intenționate.

Așadar, rolul educativ al răspunderii civile este de netăgăduit, chiar și în situațiile, mai sus descrise, în care e diminuat.

S-a afirmat, în doctrina juridică, pe de altă parte, că răspunderea civilă previne cauzarea unor prejudicii și întărește disciplina contractuală⁸. Acesta reprezintă cel de-al doilea aspect al funcției preventiv-educative a răspunderii civile: cel preventiv. Ca o urmare imediată și logică a rolului educativ al răspunderii civile se manifestă rolul preventiv al acesteia: cel ce este educat de către societate sau se autoeducă în scopul de a fi prudent, de a adopta, în permanență, o conduită prin care să nu aducă atingere drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane, conduita prescrisă prin lege sau prin obiceiul locului, nu face altceva decât să încerce prevenirea săvârșirii de fapte ilicite prejudiciabile, să urmărească preîntâmpinarea producerii oricăror prejudicii.

Prin aceasta, răspunderea civilă constituie un mijloc profilactic, de insuflare în conștiința oamenilor a necesității de a acționa cu o grijă sporită, mereu trează, de a nu prejudicia pe alții⁹, de a respecta drepturile și interesele celorlalți, de a respecta legea, condiție absolut necesară în orice stat de drept¹⁰.

Dincolo de litera normelor cuprinse în art. 1349 (în materia răspunderii civile delictuale), respectiv în art. 1350 Cod civil (în domeniul răspunderii civile contractuale), rolul preventiv al răspunderii civile transpare flagrant din întreaga reglementare a acestei instituții juridice. Cu titlu de exemplu, invocăm doar prevederile art. 1371 alin. 1 Cod civil, ilustrative în acest sens, potrivit cărora victima prejudiciului, care nu a evitat cauzarea ori mărirea acestuia, în tot sau în parte, deși putea să o facă, va fi obligată să suporte partea din prejudiciu astfel pricinuită. Orice persoană este așadar chemată de legiuitor să prevină: atât făptuitorul, căruia îi este prohibit să aducă atingere prin faptele sale, active sau inactive, patrimoniului ori persoanei victimei, cât și aceasta din urmă, care are obligația de a acționa de o așa manieră încât să limiteze sau chiar, de poate, să preîntâmpine, în totalitate, prejudiciul. Căci dacă va adopta o conduită pasivă, deși avea posibilitatea de a se manifesta altfel, din victimă, va fi recalificată în făptuitor și obligată să suporte prejudiciul cauzat prin contribuția sa.

Instituirea obligației de reparare a prejudiciului este astfel de natură a determina un comportament de abținere de la săvârșirea, în viitor, a unor

⁸ L. Pop, *op.cit.*, p. 164.

⁹ M. Eliescu, *op.cit.*, p. 29.

¹⁰ L. Pop, *op.cit.*, p. 164.

fapte ilicite, atât de către cei care au cauzat deja prejudicii, cât și de către celelalte persoane¹¹. Orice participant la viața socială și, implicit, la cea juridică este chemat așadar, de către legiuitorul de la 2009, să prevină, să preîntâmpine, prin acțiunea ori prin inacțiunea sa, apariția oricărui prejudiciu. Cu alte cuvinte, subiectul de drept trebuie să fie, pe de o parte, prudent și, pe de altă parte, diligent, pentru ca, prin manifestările sale, să nu aducă atingere drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane și să respecte, concomitent, regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului i le impune. Oricine răspunde acestor exigențe nu face altceva decât să dovedească faptul că, asupra sa, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile își îndeplinește cu prisosință rolul.

Rezidă, din toate cele de mai sus, că, sub raportul funcției sale preventiv-educative, răspunderea civilă se apropie de cea penală, prezentând însă particularități notabile. Astfel, în general, cu excepția amenzilor și a confiscărilor, pedeapsa penală își produce efectul preventiv-educativ printr-o acțiune directă asupra persoanei făptuitorului, pe când răspunderea civilă vizează întotdeauna doar patrimoniul acestuia.

Fundamentarea pe criterii subiective a răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia (a părinților pentru copii, a institutorilor și a artizanilor pentru elevi și pentru ucenici) sub imperiul Codului civil Alexandru Ioan Cuza a făcut posibilă sesizarea funcției preventiv-educative a răspunderii civile și în aceste situații. S-a afirmat, în acest sens, că funcția preventiv-educativă a răspunderii civile pentru fapta altuia constă în stimularea și în mobilizarea celor care răspund pentru altul, spre îndeplinirea exemplară a îndatoririlor care le revin, pentru a putea să evite și să preîntâmpine săvârșirea de către autorul direct al prejudiciului a unor fapte ilicite păgubitoare viitoare¹². Într-adevăr, prezumțiile de culpă care se nășteau împotriva celor chemați de lege să răspundă pentru faptele minorilor odată cu săvârșirea de către aceștia din urmă a faptelor ilicite prejudiciabile explicau foarte bine rolul educativ-preventiv pe care răspunderea civilă îl avea în pedepsirea autorilor indirecti, cărora căuta să le imprime în acest fel o conduită prudentă și diligentă în sensul de a-i educa pe minori într-un mod

¹¹ C. Jugastru, *Drept civil. Obligațiile*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 116.

¹² C. Stătescu, *Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altei persoane*, ediția a doua, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 17; I. Lulă, *Câteva observații asupra răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia*, în *Studii de drept privat*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 123.

corespunzător, în așa fel încât aceștia din urmă să nu mai comită astfel de fapte.

Însă, chiar și sub imperiul vechii reglementări, în care răspunderea civilă delictuală obiectivă își avea locul ei bine stabilit (atât în materia răspunderii pentru fapta altuia – a comitentului pentru prepus -, cât și în domeniul răspunderii pentru lucruri, în general, pentru animale, pentru ruina edificiului), dar mai ales sub cel al celei noi, în care, așa cum am văzut cu alte ocazii, toate formele de răspundere civilă delictuală pentru fapta altuia sunt fundamentate obiectiv¹³, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile își păstrează, chiar dacă diminuată, existența. Deși fundamentarea obiectivă a răspunderii civile delictuale pare că servește exclusiv intereselor victimei, repararea prejudiciilor suferite de către aceasta și restaurarea echilibrului societal afectat nu constituie un scop în sine, ci mijlocul cel mai eficient al obligării debitorului să ia toate măsurile de prevenire a prejudiciului¹⁴. Or, aceasta nu reprezintă altceva decât acțiunea manifestă a funcției preventiv-educative a răspunderii civile în materia răspunderii civile delictuale obiective pentru fapta altuia.

Cu toate că, *de lege lata*, răspunderea pentru faptele minorilor și ale interzișilor judecătorești nu mai este atrasă prin jocul prezumțiilor de culpă, autorii indirecti ai prejudiciului sunt obligați (în temeiul art. 1372 Cod civil) la repararea integrală a acestuia pe ideea riscului de autoritate, în baza raportului de cauzalitate dintre fapta lor și fapta autorului direct¹⁵. În acest fel, orice persoană care ar putea fi chemată de lege să răspundă pentru o faptă ilicită prejudiciabilă a unui minor sau a unui interzis judecătorec are interesul maxim de a evita acest lucru, iar aceasta nu se poate face decât prin adoptarea unei conduite diligente și prudente care să aibă ca urmare

¹³ R. I. Motica, Fl. I. Mangu, *Aspecte noi privind reglementarea răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia în noul Cod civil*, în *Noile coduri ale României. Studii și cercetări juridice*, Editura Universul Juridic, București, 2012, p. 244 și urm.

¹⁴ M. Faure, *L'analyse économique du droit français: le cas de la responsabilité*, în *L'analyse économique du droit dans les pays de droit civile*, colloque, Editura Cujas, 2002, p. 114.

¹⁵ R. I. Motica, Fl. I. Mangu, *op.cit.*, p. 244 și urm.; Fl. I. Mangu, *Fundamentul și mecanismul răspunderii civile delictuale a părinților pentru faptele copiilor lor - privire diacronică*, lucrare prezentată la Conferința „Reformele judiciare și administrative la începutul mileniului al treilea”, organizată de către Facultatea de Drept „Simion Bărnuțiu” a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, în mai 2012, ce urmează a fi publicată în volumul conferinței.

împiedicarea săvârșirii unei astfel de fapte. Așadar, apare cât se poate de clar că și în aceste situații legiuitorul a urmărit să-l determine pe cel care are sarcina de a-l supraveghea pe minor sau pe interzisul judecătoresc să își îndeplinească această îndatorire de o așa manieră încât să evite, să preîntâmpine apariția oricărui prejudiciu, sub amenințarea obligării sale la repararea integrală a acestuia. Or, o astfel de intenție a legislatorului nu poate fi altceva decât expresia manifestă a funcției preventiv-educative a răspunderii civile și în această materie.

Majoritatea acțiunilor umane sunt susceptibile să genereze o formă sau alta de răspundere, deoarece normele de conduită conțin prescripții cu caracter reglator, prin care societatea își apără interesul său general¹⁶, „acestea fixând limitele în care acțiunea și urmările ei posibile nu amenință afirmarea interesului general”¹⁷.

Pornind de la această concepție moralizatoare privind răspunderea în general, în studiul funcțiilor acestei instituții juridice, doctrina clasică, înscriindu-se în tiparele scării axio-praxiologice anterevoluționare, care afirmă supremația interesului general asupra celui privat, conferă primordialitate funcției preventiv-educative a răspunderii civile, atribuind un rol secundar aceleia reparatorii.

Dincolo de realitatea încorsetării ideologice impusă de structura politico-economico-socială anterevoluționară, observăm că majoritatea studiilor posdecembriste de drept civil în al căror obiect este inclusă și răspunderea juridică civilă păstrează aceeași linie de abordare a acestei instituții juridice.

Astfel, cercetând ierarhia celor două funcții manifeste ale răspunderii civile delictuale, rezidă cu puterea evidenței preeminența funcției preventiv-educative față de cea reparatorie, prima fiind, de regulă, cea dintâi discutată¹⁸. Chiar și doctrina franceză¹⁹ apreciază că primordial este rolul răspunderii civile de a-l face pe autorul faptei ilicite „să repare consecințele

¹⁶ M. N. Costin, *O încercare de definire a noțiunii răspunderii juridice*, în *Revista română de drept*, nr. 5/1970, p. 15.

¹⁷ P. Apostol, *Norma etică și activitatea normată*, Editura Științifică, București, 1968, p. 52.

¹⁸ L. Pop, *op.cit.*, p. 164; C. Stătescu, C. Bârsan, *op.cit.*, p. 124; I. Adam, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Editura All Beck, București, 2004, p. 234; E. Lupan, *Răspunderea civilă*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003, p. 35 ș.a.

¹⁹ Ph. Le Tourneau, L. Cadet, *Droit de la responsabilité et des contrats*, Dalloz, Paris, 2002, p. 1.

faptului perturbator ... să restabilească egalitatea pe care a distrus-o în profitul său”, echilibrul pe care l-a periclitat²⁰, care constituie o injustețe, o dezordine, în cadrul ordinii impuse de regulile de conduită. Prin sancțiunea pecuniară pe care o presupune, răspunderea civilă previne apariția prejudiciilor²¹.

În acest fel, interesul general, apărât de efectul social al răspunderii civile delictuale – acela de a restabili echilibrul în cadrul comunității și de a preveni, astfel, producerea unor noi fapte reprobabile, prejudiciabile – manifestat în planul formării conștiințelor, prevalează celui privat, care are în centrul său victima și patrimoniul acesteia deci, individul.

3. Funcția reparatorie. Cu toate acestea, este evident că „funcția reparatorie exprimă esența răspunderii civile, adică ideea de reparare a unui prejudiciu”²². Fără prejudiciu, problema răspunderii civile nu se pune. Temeiul răspunderii civile îl constituie tocmai ideea de reparare a prejudiciului și nu aceea de pedepsire a autorului faptei. Acesta este rezonul pentru care, deși, așa cum am văzut în cele de mai sus, răspunderea civilă se aseamănă cu cea penală, totuși, aceasta (răspunderea civilă) nu poate fi percepută ca o pedeapsă civilă. Înseși definițiile răspunderii civile care includ această instituție juridică în genul proxim al sancțiunilor ni se par, din această perspectivă, improprii.

Potrivite însă ne apar acele definiții care vorbesc despre răspunderea civilă ca despre un raport juridic civil obligațional în cadrul căruia o persoană (făptuitorul sau cel chemat de lege să răspundă pentru el) este ținută să repare prejudiciul creat altei persoane (victimei directe sau celei prin ricoșeu) prin fapta sa ilicită săvârșită cu vinovăție sau, în situațiile prevăzute expres de lege, prejudiciul cauzat prin fapta ilicită a persoanei pentru care este răspunzătoare²³.

Concomitent, răspunderea civilă este și o instituție juridică alcătuită din totalitatea normelor de drept prin care se reglementează obligația oricărei

²⁰ *Idem*, p. 2.

²¹ *Ibidem*.

²² E. Lupan, în R. I. Motica, E. Lupan, *Teoria generală a obligațiilor civile*, Editura Lumina Lex, București, 2008, p. 396.

²³ I. Albu, V. Ursa, *Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 24; E. Lupan, *op.cit.*, p. 25.

persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa extracontractuală sau contractuală pentru care este chemată de lege să răspundă²⁴.

De altfel, chiar sub imperiul acelor vremuri, anterevoluționare, se afirma că: „Nu trebuie însă uitat că scopul imediat al răspunderii delictuale este repunerea patrimoniului celui păgubit în starea anterioară dăunării. Sub acest aspect, ea înfățișează o puternică asemănare cu instituții analoge, adică cu asigurările ... De data aceasta suntem departe de ideea de pedeapsă²⁵”.

Specificul răspunderii civile, care îi acordă nota de disonanță principială față de celelalte forme ale răspunderii juridice, constă în îndatorirea de reparare integrală a unui prejudiciu²⁶, obligație care incumbă autorului faptei ilicite sau persoanei responsabile civilmente. În acest sens, s-a afirmat, în principiu, că „... a răspunde din punct de vedere civil înseamnă, în fapt, a repara prejudiciul cauzat altuia, iar a repara un prejudiciu înseamnă, în sens juridic, a răspunde din punct de vedere civil”²⁷.

Ideea transpare flagrant din cuprinsul întregii reglementări a instituției juridice a răspunderii civile din Codul civil.

Dacă fapta ilicită constituie premisa raportului juridic obligațional de răspundere civilă, firesc ar fi ca această abordare, care privește răspunderea civilă delictuală ca o sancțiune, să fie fundamentală. Conduita umană, comisivă sau omisivă, care înfrânge normele dreptului obiectiv sau regulile de conviețuire socială, fiind astfel, în afara legii, ilicită deci, trebuie sancționată. Această sancțiune urmărește prevenirea săvârșirii unei astfel de fapte în viitor, dar și educarea conștiinței individului și a întregii societăți, până la urmă. Din această perspectivă, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile prevalează celei reparatorii. Sigur, sancțiunea constă tocmai în repararea pagubei, a prejudiciului suferit de victima faptei ilicite, însă aceasta ca un deziderat secund. Deși, în acest fel, conceptul de răspundere civilă delictuală este identificat cu însăși sancțiunea juridică – obligarea la repararea daunei – privirea se îndreaptă mai întâi asupra caracterului punitiv al răspunderii, iar, abia mai apoi, asupra celui reparator.

Dacă această perspectivă apare facilă în ipoteza răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie a persoanelor care au capacitate delictuală,

²⁴ L. Pop, *op.cit.*, p. 158; J. Flour, J. – L. Aubert, É. Savaux, *Droit civil. Les obligations. 2. Le fait juridique*, ediția a XII - a, Editura Sirey Université, Paris, 2007, p. 59.

²⁵ M. Eliescu, *op.cit.*, p. 138.

²⁶ I. Albu, V. Ursa, *op. cit.*, p. 24-25.

²⁷ *Idem*, p. 25.

unde identificarea unei fapte concrete prejudiciabile săvârșite cu vinovăție de cel obligat la reparare nu ridică probleme, altfel stau lucrurile în cazul răspunderii subsidiare pentru fapta proprie a minorilor, a celor puși sub interdicție, a altor persoane lipsite de discernământ, în ipoteza răspunderii pentru fapta altuia, a răspunderii pentru prejudiciile cauzate de animale, de lucruri, de ruina edificiului. În aceste din urmă situații prevalează interesul victimei de a-și vedea acoperită dauna, instituindu-se, astfel, pe de o parte, obligația subsidiară a celor lipsiți de discernământ la indemnizarea victimelor prejudiciilor cauzate prin faptele lor, și, pe de altă parte, categorii de persoane responsabile civilmente pe temei obiectiv, pentru prejudiciul cauzat prin fapta altcuiva decât a lor.

În astfel de situații, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile, deși prezentă, așa cum am concluzionat în cele ce preced, este mult diluată. Puterea acesteia este slăbită de deplasarea finalității dinspre planul subiectiv înspre cel causal, al raportului dintre fapta ilicită și paguba produsă. Ceea ce prezintă interes în această sferă a răspunderii civile este analiza mecanismului producerii pagubei, iar nu observarea atitudinii făptuitorului față de faptă și față de urmările acesteia, atitudine care ar trebui să fie sancționată prin tragerea acestuia la răspundere²⁸.

Din aceste motive apreciem că este necesară o deplasare a finalității răspunderii civile din sfera sancțiunii – unde se găsește ea astăzi – în cea a reparației. Vorbim, bineînțeles, despre o răsturnare a ierarhiei funcțiilor răspunderii civile delictuale, nu despre o înlăturare a celei preventiv-educative, care ar trebui însă să treacă în plan secund, lăsând astfel loc, în prim plan, celei reparatorii.

De altfel, privind problema din punctul de vedere al realizării scopului răspunderii civile delictuale, indiferent care ar fi acesta, acela de a sancționa sau acela de a repara, de puține ori cel ce a săvârșit fapta prejudiciabilă va fi dispus să repare benevol dauna cauzată victimei. Astfel victima se vede nevoită să apeleze la forța coercitivă a statului pentru a-și vedea patrimoniul adus în starea anterioară producerii pagubei. Ea are la îndemână acțiunea în răspundere civilă. Intentând această acțiune, pentru a-i fi admisă, ea trebuie să facă dovada, în primul rând, a existenței unui prejudiciu, care solicită a-i fi reparat, pe lângă celelalte condiții de existență a răspunderii civile: fapta

²⁸ L. R. Boilă, *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*, Editura C. H. Beck, București, 2008, p. 512.

ilicită, raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu, vinovăția autorului faptei. Eșecul în a dovedi existența unui prejudiciu conduce la o singură soluție: respingerea acțiunii ca fiind lipsită de interes. Iată că, deși fapta ilicită există, în lipsa prejudiciului, autorul acesteia nu va putea fi tras la răspundere. Deși fapta ilicită constituie premisa nașterii unui raport social, între cel ce a săvârșit-o sau cel responsabil pentru acesta și cel împotriva căruia a fost săvârșită, acest raport devine unul juridic, civil, obligațional, de răspundere, pentru că legea – art. 1349 și urm. Cod civil – leagă de consecințele acestei fapte – apariția prejudiciului – efecte juridice. Căci numai fapta care a cauzat altuia o pagubă obligă la reparare. Așadar, prejudiciul este cel care, *de facto*, determină transformarea raportului social într-unul juridic, civil, de răspundere. De aici, preeminența pagubei asupra faptei ilicite, ca premisă a raportului juridic civil obligațional de răspundere; de aici, prevalența funcției reparatorii asupra celei preventiv-educative.

Iată de ce opinăm că funcția reparatorie constituie temeiul existenței răspunderii civile, cu scopul precis de a fi readus la stadiul inițial patrimoniul victimei.

Toate textele legale care reglementează răspunderea pentru fapta altcuiva (este vorba aici despre art. 1372 – 1374 Cod civil) ori pentru prejudiciile cauzate de lucruri, în general, de animale, de ruina edificiului (art. 1375 – 1380) și care relevă o răspundere fundamentată obiectiv, pe alte raționamente logico-juridice decât culpa [de exemplu, art. 1375 (răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animale) și art. 1376 (răspunderea pentru prejudiciile cauzate de lucruri)] instituie *expressis verbis* cazuri de răspundere „independentă de orice culpă” a celui chemat să repare prejudiciul] exprimă primordialitatea acestei idei: repararea integrală a prejudiciului, ca finalitate a răspunderii civile, fiind lăsată în plan secund sancționarea făptuitorului. *De facto*, în aceste ipoteze de răspundere, norma juridică nu se preocupă deloc de făptuitor, în sensul de a-l pedepsi civil, căci obligația de plată a despăgubirilor menite să acopere prejudiciile create prin fapta acestuia are un cu totul alt subiect pasiv: persoana responsabilă civilmente (pentru fapta minorului, a interzisului judecătoresc, a prepusului) sau păzitorul juridic (al lucrului, al animalului, al edificiului). Într-o astfel de ecuație, funcția preventiv-educativă a răspunderii civile se manifestă în totalitate, așa cum am văzut deja, asupra acestor persoane ținute răspunzătoare și deloc asupra făptuitorului direct, ceea ce denotă o dizolvare a acesteia.

În susținerea acestei idei învederăm, pe de altă parte, că singura măsură a reparației este dată de cuantumul prejudiciului. Cu alte cuvinte, prejudiciul arată limitele reparației, despăgubirii la care este îndreptățită victima și ținut făptuitorul. O despăgubire mai mică decât cuantumul prejudiciului suferit nu ar constitui o reparație justă – care să se înscrie în linia unuia dintre cele mai importante principii ale reparării prejudiciului – acoperirea integrală a acestuia. O despăgubire mai mare ar conduce la o îmbogățire fără justă cauză a victimei, în dauna făptuitorului. Astfel, pornind de la alin. 1 al art. 1381 Cod civil – „orice prejudiciu dă dreptul la reparație”, ajungând la art. 1385 din același act normativ, care debutează cu alineatul „prejudiciul se repară integral ...” și continuă cu reguli privind stabilirea întinderii reparației, înaintând în același registru, până la art. 1395 Cod civil, întreaga secțiune intitulată „Repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale” exprimă cu prisosință această idee-principiu: întinderea prejudiciului fixează limitele răspunderii, iar nu forma sau gradul de vinovăție cu care a fost săvârșită fapta ilicită²⁹.

Supremația funcției reparatorii a răspunderii civile față de aceea preventiv-educativă este ilustrată poate cel mai bine în cuprinsul dispoziției art. 1368 Cod civil, intitulat marginal „Obligația subsidiară de indemnizare a victimei”. Chiar dacă, așa cum am văzut cu altă ocazie³⁰, în acest caz nu este vorba despre o răspundere civilă delictuală, ci de o obligație de reparare care are ca izvor de sine stătător echitatea sau, în alți termeni, obligația de indemnizare a victimei nu are ca temei răspunderea civilă, ci pur și simplu echitatea³¹, așezarea de către legiuitor a acestui text normativ în cuprinsul capitolului intitulat „Faptul juridic ilicit” denotă cu claritate intenția acestuia de a supune această obligație subsidiară specială, particulară regimului juridic al instituției răspunderii civile. Într-o asemenea situație, obligarea

²⁹ Fl. I. Mangu, *Despre vinovăție – condiție esențială a răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie, potrivit Codului civil*, în *Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Drept*, nr. 2/2011, p. 113.

³⁰ R. I. Motica, Fl. I. Mangu, *Despre capacitatea delictuală și răspunderea civilă a persoanelor lipsite de discernământ în contextul actualului Cod civil*, lucrare susținută la Conferința organizată de Facultatea de Drept din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia, în noiembrie 2011, ce urmează a fi publicată în volumul conferinței.

³¹ A. Tamba, *Izvorul obligației persoanei lipsite de discernământ de a repara prejudiciul pe care l-a cauzat: "culpa fără imputabilitate" sau echitatea?*, în *Revista română de drept privat*, nr. 6/2007, p. 194, nr. 30.

unei persoane lipsite de discernământ la momentul săvârșirii faptei ilicite prejudiciabile, în temeiul echității, la repararea prejudiciului cauzat victimei – chiar dacă nu în integralitate, ci într-un quantum echitabil – indică, în opinia noastră, irefutabil, faptul că, în viziunea legiuitorului de la 2009, ideea centrală a răspunderii civile delictuale o constituie repararea prejudiciului și satisfacerea, prin aceasta, într-o cât mai mare măsură, a interesului victimei lezate, prin repunerea sa, pe cât posibil, în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită păgubitoare nu s-ar fi produs. Iar această idee se concretizează în detrimentul aceleia care are în vedere pedepsirea făptuitorului. Cu alte cuvinte, funcția reparatorie a răspunderii civile capătă o poziție privilegiată față de cea preventiv-educativă.

Înseși caracteristicile esențiale ale răspunderii civile³² susțin preeminența funcției reparatorii asupra celei preventiv-educative a acesteia.

Astfel, o primă caracteristică esențială a răspunderii civile este aceea că ea nu se declanșează din oficiu, ci numai la stăruința titularului dreptului subiectiv lezată. Iată că, dacă victima faptei prejudiciabile nu manifestă ea însăși un interes în a-și recupera paguba, societatea nu face nimic în acest sens. Aceasta intervine, pentru restabilirea ordinii de drept, doar în ipoteza și în măsura în care victima își manifestă dorința de a-și vedea patrimoniul repus în situația în care ar fi fost dacă fapta prejudiciabilă nu s-ar fi produs, acordându-i, astfel, concursul în sensul constrângerii făptuitorului sau persoanei responsabile civilmente la repararea pagubei. Iată deci că funcția preventiv-educativă, pentru a cărei manifestare era normal ca societatea să urmărească din oficiu restabilirea ordinii distruse prin fapta ilicită prejudiciabilă (așa cum se întâmplă în dreptul penal) pălește în fața celei reparatorii.

A doua caracteristică privește identitatea dintre sancțiunea civilă aplicată celui ce a săvârșit fapta ilicită și obligația de a repara prejudiciul, având menirea de a satisface interesele personale și patrimoniale ale victimei prejudiciate. Cu alte cuvinte, tragerea la răspundere a autorului prejudiciului se rezumă strict la obligarea acestuia la a o dezdăuna pe victimă, întinderea despăgubirii fiind egală cu aceea a prejudiciului suferit. Aplicarea sancțiunii civile așadar nu urmărește satisfacerea nici unui interes social, ci doar a celui particular, al celui păgubit. Din nou, o manifestare proeminentă a funcției reparatorii.

³² E. Lupan, în R. I. Motica, E. Lupan, *op.cit.*, p. 394.

A treia caracteristică este aceea că răspunderea civilă intervine, de regulă, numai când fapta ilicită constituie atât o încălcare a dreptului obiectiv, cât și a unor drepturi subiective sau a unor interese legitime ale unor persoane. Cu alte cuvinte, deși încălcarea dreptului obiectiv constituie o condiție necesară, ea nu este și suficientă pentru antrenarea răspunderii civile delictuale, trebuind a fi complinită de lezarea unor drepturi subiective sau a unor interese legitime ale unor indivizi. Doar în acest fel este atinsă finalitatea principală a răspunderii civile, satisfacerea intereselor patrimoniale ale celui prejudiciat prin fapta ilicită. Acțiunea în răspundere civilă este dependentă de aceste interese și, concomitent, subordonată satisfacerii lor.

A patra caracteristică relevă faptul că gradul de culpabilitate a făptuitorului nu joacă nici un rol în stabilirea întinderii răspunderii civile, instanța orientându-se, în acest sens, exclusiv, după cuantumul prejudiciului încercat de victimă.

A cincea caracteristică atribuie răspunderii civile un caracter patrimonial. Unica țintă a acesteia este patrimoniul victimei, urmărind înlăturarea consecințelor păgubitoare suferite de aceasta. Autorul faptei ilicite nu va fi ținut să execute personal sancțiunea ce i-a fost aplicată (ca în dreptul penal), el putând fi substituit, în acest scop, de o altă persoană, în condițiile legii.

Analiza sumară a tuturor acestor caracteristici esențiale ale răspunderii civile nu poate conduce decât la o concluzie: funcția reparatorie a răspunderii civile, dublată, susținută de interesele victimei prejudiciului, prevalează asupra celei preventiv-educative.

Astfel, dacă această din urmă funcție ar fi fost preeminentă, acțiunea în răspundere civilă ar fi trebuit să pornească din oficiu, întrucât apăra un interes obștesc, iar nu unul privat, așa cum, *de facto*, se întâmplă, principiul disponibilității procesului civil fiind cel ce guvernează în această materie.

Sancțiunea aplicată în urma admiterii acțiunii în răspundere civilă ar fi trebuit să fie una care să oglindească interesul întregii societăți, iar nu numai interesul patrimonial al victimei, constând, astfel, în repararea pagubei suferite de aceasta.

În aplicarea unei sancțiuni cu caracter de interes general, gradul de culpabilitate a făptuitorului ar fi trebuit să constituie unul dintre principalele mijloace de individualizare a sancțiunii, iar nu, cum se întâmplă de fapt,

cuantumul pagubei suferite de victimă, reducându-se astfel totul la interesul privat, personal al acesteia.

Preeminența funcției preventiv-educative ar justifica caracterul personal al răspunderii civile, iar nu cel patrimonial, manifestat, în fapt, de această instituție juridică.

În altă ordine de idei, dar în același registru, ridicăm întrebarea: de ce trebuie reparat un prejudiciu? Răspunsul la această interogație nu va face decât să întărească ideea mai sus acreditată.

Nu pentru că el este consecința unei fapte ilicite, ci pentru că orice prejudiciu este expresia inechității manifestate față de victima acestuia.

Astfel, suntem datori a repara și prejudiciul cauzat printr-un fapt juridic licit – de pildă, îmbogățirea fără justă cauză. În mod cert temeiul obligației de a repara în această ipoteză paguba suferită de cel însărcinat nu este un fapt juridic ilicit, ci, dimpotrivă, unul licit, dar care creează o inechitate între actorii acestei instituții juridice – îmbogățitul și însărcinatul.

La fel, nu putem fundamenta pe ilicitul civil nici obligația de a repara prejudiciul cauzat prin neexecutarea culpabilă – excluzând dolul, ca formă a vinovăției – a unui contract, ci tot pe ideea de inechitate, apărută între părțile contractante, de data aceasta.

Așadar, obligarea de a acoperi dauna creată în patrimoniul cuiva nu este apanajul faptului juridic ilicit, ideea de reparație fiind prezentă și în cadrul altor instituții juridice.

De aceea, relația dintre fapta ilicită și prejudiciu este una de necesitate doar într-un singur sens: fapta ilicită săvârșită cu vinovăție implică întotdeauna repararea prejudiciului cauzat; dimpotrivă, repararea unui prejudiciu nu se face întotdeauna în cadrul instituției răspunderii civile, așa cum am văzut deja.

Singură, ideea de echitate fundamentează această obligație – vechiul, dar permanent actualul *suum quique tribuerre*.

4. Concluzie. În lumina celor expuse, instituția juridică a răspunderii civile apare în adevăratul său sens. Scopul său imediat este acela de a proteja patrimoniul victimei unui prejudiciu, iar nu de a sancționa fapta ilicită săvârșită de o anumită persoană. Acest din urmă țel constituie scopul mediat al antrenării raportului juridic civil de răspundere.

Principiile care guvernează această instituție juridică nu fac decât să releve cu puterea evidenței această realitate. Acțiunile lor converg spre o

singură finalitate: repunerea patrimoniului victimei în situația în care fapta prejudiciabilă nu s-ar fi produs.

Cum? Prin repararea cu preeminență și cu preponderență, în natură, în integralitatea sa, a pagubei suferite de victimă.

Aceste principii guvernează modalitatea de reparare a prejudiciului, precum și măsura reparării acestuia. Ele nu au ca obiect modalitatea de sancționare a autorului faptei ilicite, prejudiciabile, ci privesc instituția juridică a răspunderii civile numai din perspectiva victimei, așa cum, *de facto*, este normal a se întâmpla.